

РОЗВИТОК І ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД І ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА

Федорчук І.В.,

викладач кафедри фінансів, економіки підприємства,
обліку і аудиту УДПУ імені Пала Тичини

Інноваційний розвиток сьогодні визнано найбільш перспективним шляхом створення високоефективної сучасної економіки в переважній більшості держав світу. Багато країн вже досягли позитивних успіхів, просуваючись по шляху створення постіндустріальних економік.

Разом з тим Україна за останні два десятиліття поки ще не може виділитися якими-небудь особливими досягненнями в сфері інновацій. Інноваційний процес в Україні знаходиться в стадії становлення і потребує нових підходів. Деякі спроби прискорити цей процес поки що не приносять бажаного результату. Вчені-економісти у своїх працях проблеми інноваційного розвитку країни найчастіше пов'язують з відсутністю ресурсної та інформаційної підтримки, недоліками фінансування, слабкою інфраструктурною та науково-технічною підтримкою інноваційної діяльності [1; 2; 5]. Однак автори не пропонують конкретних заходів для вирішення даної проблеми.

Є багатий зарубіжний досвід вирішення завдань інноваційного розвитку економіки, який вимагає вивчення і узагальнення. Це могло б дозволити конкретизувати причини, що стримують розвиток інновацій в Україні. Потім можна було б визначити завдання, яке на даному етапі необхідно вирішити в першу чергу.

У розвинених економіках створення інноваційних продуктів відпрацьовано протягом кількох десятиліть на досить високому рівні. Це дозволяє їм просувати свою продукцію на світовий ринок з високим відсотком використаних інновацій. У США цей відсоток складає більш 40, в Японії – близько 30. Для порівняння, Україна продає за кордон товари, до створення яких додається науковий потенціал, в обсязі 0,5% від загального обсягу

експорту. Якщо в західному світі питома вага інноваційно-активних підприємств сягає 60-70%, то в Україні він не перевищує 11-12%.

Підвищити інноваційну активність українських виробників і належний рівень конкурентоспроможності української продукції на міжнародних ринках першочергове завдання, щоб кардинально змінити ситуацію в сфері інноваційної діяльності в Україні.

Історія становлення інноваційних економік показує різні ідеї, необхідні для запуску, прискорення та підтримки інноваційного розвитку. При цьому зустрічаються країни, які планомірно рухалися до інноваційного розвитку, так і країни, що зробили або почали інноваційний ривок під впливом державної політики [4].

США продовжують домінувати в сучасній світовій економіці за основними напрямками досліджень і розробок. Одним з головних пріоритетів політики США є заохочення науково-технічного прогресу. Фундаментальні досягнення у галузі знань офіційно визнані в якості основи економічного зростання. Згідно з наявними в США оцінками на 1 дол., вкладений в НДДКР, припадає 9 дол. зростання ВВП.

На початку XXI ст. витрати США на проведення НДР в абсолютному вираженні вийшли на рекордний рівень в 276,2 млрд. дол. США (в поточних цінах); відносному вираженні вони склали 2,64 % ВВП США. Американська система організації НДДКР історично вважається багаторівневою, порівняно децентралізованою і багато секторною. Офіційна американська статистика розрізняє п'ять основних секторів, що здійснюють НДДКР:

1) федеральний уряд з науково-дослідними інститутами, центрами і національними лабораторіями, що перебувають у його власності та підпорядкованими йому;

2) академічні та дослідні центри, що фінансуються за рахунок федерального уряду, але підлеглі приватним структурам;

3) університети і коледжі;

4) промисловість (науково-дослідницькі центри і підрозділи американських корпорацій і фірм);

5) так звані «неприбуткові організації» та інститути.

У США підтримкою інноваційного підприємництва займаються Адміністрація по справах малого бізнесу, Національний науковий фонд, університети, галузеві міністерства [8].

Серед характерних особливостей розвитку американської інноваційної сфери слід виділити фактично незалежну від федеральних державних органів появу основних інститутів інноваційної сфери (технопарків та венчурних фондів). Другою особливістю інноваційної сфери США є виключно висока активність малих інноваційних компаній. Це значною мірою пов'язано з існуванням спеціальних державних програм підтримки таких фірм, а також з розвитком і доступністю венчурного капіталу – основного джерела засобів.

Частка державних витрат на НДДКР в Японії становить 20% всіх витрат на науку і близько 1,5% витрат на НДДКР у промисловості, що є найнижчим показником серед розвинених країн. У той же час в Японії роль держави в цій області більш значна. Це стало можливим завдяки підходу під назвою «стартовий капітал». У відповідності з цим підходом держава, виділяючи порівняно невеликі кошти, фінансує початок розробки тих чи інших проектів, які в іншому разі були б для приватного бізнесу занадто ризикованими. Коли приватні компанії впевнені, що держава зацікавлена в реалізації даного проекту, починають вкладати в нього свої інвестиції. На більш пізніх стадіях проект здійснюється вже цілком за рахунок приватних компаній. Позитивною рисою даного підходу є те, що результати досліджень швидко впроваджуються у виробництво, тобто фаза комерціалізації скорочується і стає більш ефективною [7].

Державна підтримка інноваційної діяльності в Німеччині здійснюється на різних рівнях – з боку федерації, окремих земель, а також Євросоюзу.

Федеральна політика базується на створенні сприятливих умов для інноваційної діяльності (наприклад, шляхом встановлення податкових пільг, лояльної федеральної готельної бази), так і її прямої підтримки шляхом фінансування наукових досліджень через цільові програми, гранти і т. д. Таким

чином, центральні органи влади формують загальну систему заходів, спрямованих на підтримку і підвищення рівня інноваційної активності в країні.

Державні програми для підтримки інноваційної діяльності розраховані в першу чергу на сектор малого та середнього бізнесу. У Німеччині 4,3 млн. підприємств, що належать до різних сфер економіки. З них переважна більшість (близько 99,7%) належить до сектору малого та середнього бізнесу.

В даний час Німеччина має досить ефективну інфраструктуру в галузі наукових досліджень та інноваційної діяльності.

Однак не слід вважати, що проводяться різними особами наукові дослідження фінансуються виключно з бюджету державних і наддержавних установ. У цьому процесі велика роль і приватного капіталу. У тому числі збільшення витрат на НДДКР планується в першу чергу за рахунок зростання асигнувань приватного сектора. Фінансові можливості для проведення власних наукових досліджень мають тільки великі компанії (складають приблизно 0,3% всіх підприємств ФРН). Середньому бізнесу іноді припадає додаткова підтримка інноваційної діяльності. Малий бізнес практично в більшості випадків потребує підтримки з-за браку фінансових ресурсів для покриття всіх ризиків, пов'язаних з розробкою і виведенням на ринок нових продуктів. Він, як правило, залучає капітал спеціалізованих компаній. Крім цього, малий бізнес потребує нових наукових досягнень.

У Франції існують три категорії науково-дослідних установ, пов'язаних з державою:

1. Державні науково-дослідницькі установи.
2. Державні промислово-комерційні установи, що займаються переважно прикладними дослідженнями.
3. 160 вищих навчальних закладів: 85 університетів та вищі національні школи. Вузи підтримують тісні зв'язки з вищезазначеними науково-дослідними організаціями.

Одним з ключових відомств у системі управління регіональними інноваційними системами та їх інвестиційною підтримкою у Франції є Національне агентство з інновацій. Місія Агенції полягає в наступному:

1) інвестиційна підтримка створення підприємств та розробка інновацій у промисловості (у першу чергу це стосується малого і середнього підприємництва) з використанням вільних від податків і повернень кредитів, що повертаються тільки у випадку комерційного успіху;

2) просування комерційного використання суспільних досліджень та підвищення їх вкладу в промислове зростання за допомогою просування інновацій [9].

Активно розвиваються інноваційні процеси і в Китаї. Китайські компанії вкладають величезні кошти в розвиток власних технологій і будівництво сучасних виробництв, навчання кваліфікованих кадрів. Рішення, що приймаються урядом КНР, сприяють розвитку сприятливого середовища для інноваційної діяльності.

До 2020 р. КНР з одинадцятьма основними напрямками науково-технічного прогресу передбачає вийти на світовий рівень, а з трьох-п'яти позицій в кожному напрямку зайняти лідируючі позиції в світовій науці. Держава проводить досить жорстку стимулюючу політику для досягнення цих надзвичайно важливих цілей. Наприклад, якщо інститут працює ефективно, висуває перспективні інноваційні проекти, то отримує додаткові гроші з заохочувального фонду. Останній утворюється за рахунок зрізання до 20% фінансування у неефективно діючих наукових установах. Рішення на цей рахунок приймає президія відповідної академії наук.

Понад 30% приросту китайської економіки дають реалізація інноваційних проектів та впровадження науково-технічної революції. Частка продукції високих технологій в китайському експорті безперервно зростає і теж досягає 30%.

У Китаї з 1980-х рр. значну роль у розвитку інноваційного бізнесу відіграли різні види пільгових адміністративно-територіальних формувань: спеціальні економічні зони, зони торговельно-економічного розвитку, промислові парки та ін. Зазначені інститути стали потужним інструментом залучення до співпраці іноземних компаній і фахівців, для яких застосовуються

спеціальні пільги. Протягом 2009 р. до роботи в КНР були залучені в цілому 480 тис. іноземних фахівців науково-технічного профілю [4].

При розгляді стану інноваційних процесів в розвинених країнах, слід відзначити, що, незважаючи на певну специфіку в кожній з них, можна виділити ряд загальних характерних рис, властивих практично всім провідним економікам світу. До них можна віднести:

1. Регулювання та стимулювання інноваційних процесів, що проходить в основному через національні програми.

2. Держава є головним суб'єктом активізації інноваційної діяльності в країні.

3. Безмежну потребу бізнесу в інноваціях, що розглядається як головний фактор самого існування підприємства і його гідного місця на ринку.

4. Активну участь вузівської науки в наукових дослідженнях, що формують науковий доробок, поряд з державними й комерційними науковими установами.

5. Фінансування наукових розробок державою і приватним бізнесом.

6. Активну фінансову підтримку малого виробничого бізнесу, особливо на початковій стадії створення і діяльності підприємства.

В Україні протягом останніх більш ніж 20 років наука та інновації характеризуються низькою конкурентоспроможністю на міжнародному ринку. Наприклад, в 2012 р. на наукові дослідження тут витрачено близько 530 млн. дол. Це приблизно в 521 разів менше, ніж у США, в 32 рази – ніж у Німеччині, в 24 рази – ніж в Англії, в 23 рази – ніж у Франції. Швеція, населення якої майже в 5,5 разів менше ніж в Україні, витрачає коштів на науку в 26 разів більше, ніж Україна. При такому підході важко розраховувати на підвищення конкурентоспроможності українських товарів на світових ринках, а вже тим більше, на створення якогось особливого продукту, що забезпечив би країні абсолютні переваги.

Серед виділених характерних рис провідних економік країн світу особливої уваги заслуговує активна позиція бізнесу, завдяки чому на ринках інновацій в цих країнах сформований стійкий і постійно зростаючий попит на

інновації. Цей попит, у свою чергу, породжує пропозицію. Саме цим можна пояснити зміцнення інноваційних систем розвинених країн світу і в цілому їх просування в інноваційному розвитку. Звичайно, не можна не сказати, що формування попиту не обійшлося без стимулюючих та регулюючих дій держави.

За останні десятиліття у світі склалася тенденція, при якій «країни, зацікавлені у своєму розвитку, йдуть по шляху формування відповідного соціально-економічного середовища, і тільки на його основі може виникнути інноваційне середовище» [10].

В Україні попит на інновації з боку бізнесу (як великого, так і малого) з різних причин поки що залишається дуже слабким. До теперішнього часу в Україні сформувався такий інституціональний порядок, при якому переважним способом максимізації особистого доходу власника є присвоєння ренти, а необхідною для цього умовою, основною конкурентною перевагою підприємства є приватна економічна влада [3].

Конкуренція за нову техніку, технології і якість продукції (базова умова інноваційної економіки) витісняється і підміняється конкуренцією за джерела влади. В результаті інвестицій у зміцнення економічної влади і приховування механізмів отримання доходів виникає такий господарський порядок, який витісняє інновації[8].

При цьому державне регулювання інноваційної діяльності та створення інноваційної інфраструктури є необхідними факторами, що підсилюють інноваційний розвиток за умови сформованого інституціонального базису, який стимулює попит економічних суб'єктів на інновації.

Що ж необхідно розуміти під інституційним базисом, що забезпечує попит на інновації?

На нашу думку, він повинен включати, як мінімум, дві складові:

- прозору й контрольовану систему влади у всіх гілках і на всіх рівнях;
- добре розвинену мережу бізнесу у виробничій сфері, основою якої має стати великий шар малого і середнього виробничого, інноваційного та венчурного підприємництва.

У системі влади повинна бути виключена будь-яких скритність діяльності як вибраних, так і призначуваних посадових осіб (за винятком державної таємниці) і передбачатися періодична і систематична звітність обраних осіб у всіх гілках і на всіх рівнях влади.

Організація влади на основі принципів прозорості та звітності дозволить поліпшити її якісний склад, підвищить рівень відповідальності владних структур. Це, в свою чергу, призведе до обмеження «приватної економічної влади» великого бізнесу і послужить його мотивації до вибору інноваційних рішень як одного з головних і доцільних шляхів отримання економічного ефекту від підприємницької діяльності. Великий бізнес тільки тоді буде включений в інноваційний процес, коли у нього будуть закриті всі обхідні шляхи (в обхід законодавства) отримання прибутку.

Разом з тим необхідно відзначити, що не спостерігається серйозного ставлення до інновацій і у середовищі малого та середнього виробничого бізнесу України. Тут, крім суто фінансових та інших проблем, існує ще одна важлива проблема. Це нечисленність таких підприємств на українському ринку і низький рівень конкуренції між ними.

У 2004 р. в Україні реально виробляли продукцію лише 0,66 виробничих малих підприємств на 1000 чол. населення [6]. А в самій інноваційно-місткій підгалузі промисловості – машинобудуванні – їх ще менше. При тих тенденціях, що склалися в наступні роки в малому бізнесі, ситуація мало змінилася і до теперішнього часу. Цей показник у розвинених країнах більш ніж на порядок вище. У цьому немає нічого дивного, так як там виробничий малий бізнес користується різнобічною підтримкою з боку держави і суспільства. Інтерес до цієї складової підприємницького сектору в нашій країні невеликий, а темпи її розвитку відстають навіть від загальних темпів росту малого бізнесу в цілому.

Це ж можна сказати і про венчурний малий бізнес, якому в Україні приділяється ще менше уваги. Складна система оподаткування, слабкий розвиток інноваційної інфраструктури, низький рівень менеджменту інноваційних проектів, брак досвіду та культури ринкових відносин – це далеко

неповний перелік проблем, що гальмують розвиток цієї важливої складової інноваційної системи.

Якщо в країнах з розвинутою венчурною індустрією близько 50% венчурного капіталу має національне походження, то в Україні у венчурній індустрії національного капіталу практично немає [10]. Це ще один раз підтверджує, що великому капіталу в Україні інновації не потрібні.

У такій ситуації тільки держава своїми законодавчими та організаційними заходами може посприяти створенню інноваційно-місткого конкурентного середовища (забезпечити суттєве кількісне зростання малих підприємств у виробництві та інноваційній сфері), в якому дійсно з'явиться відчутний попит на інновації. Для цього кількість суб'єктів малого виробничого бізнесу вже в найближчі роки необхідно збільшити, принаймні, в 5-7 разів. До вирішення цієї проблеми доцільно залучати великий бізнес через організацію франчайзингових систем, а також до участі у співзасновництві і фінансуванні малих венчурних підприємств. Для цього державою в законодавчому порядку повинні бути прийняті відповідні заходи.

Держава дійсно має дати зрозуміти малому підприємництві (в першу чергу виробничому), що воно потрібно країні та економіці сьогодні і є важливою складовою довгострокової економічної стратегії держави. Для прискореного розвитку виробничого підприємництва необхідно вдосконалити механізми фінансування з урахуванням надання державних гарантій виробничим малим підприємствам. Необхідно також розробити і впровадити комплекс заохочувальних механізмів для комерційних банків, які працюють з виробничими та інноваційними малими підприємствами. Державі слід пропагувати розвиток виробничого і інноваційного малого бізнесу. Для цього доцільно залучати засоби масової інформації, щоб сформувати в суспільстві стійку думку про необхідність і перспективність розвитку цього сектору, з яким пов'язаний добробут і процвітання України.

Підводячи підсумки дослідження, варто зазначити, що тільки застосування державою всього комплексу організаційних, регулятивних, фінансових та інших заходів дозволить створити в Україні розвинений шар

виробничого та інноваційного малого бізнесу, який стане основним споживачем та виробником інновацій. Однак при великій важливості всього комплексу проблем, пов'язаних з розвитком інноваційної діяльності в Україні, на перше місце має бути поставлена проблема формування активного попиту на інновації. При цьому для активізації українського бізнесу до участі в інноваційному процесі державі необхідно:

1. Розробити дієву державну програму інноваційного розвитку економіки України з урахуванням досвіду провідних економік світу.

2. Провести реорганізацію виборчої системи України з метою забезпечення прозорості діяльності владних структур усіх рівнів та підвищення персональної відповідальності обраних осіб.

3. Звільнити знову створювані виробничі та інноваційні малі підприємства від оподаткування, як мінімум, на перші 3 роки їх діяльності.

4. Стимулювати великий бізнес до фінансування венчурного малого бізнесу.

5. Шукати шляхи диверсифікації ефективної фінансової підтримки інноваційних підприємств, використовуючи досвід розвинених країн.

6. Вивчати та використовувати досвід розвинених країн по залученню підприємницького потенціалу країни у створення і розвиток інноваційної середовища.

7. Створити і розвивати регіональні інфраструктури ресурсної, інформаційної, науково-технічної і фінансової підтримки малого виробничого підприємництва.

Список використаних джерел

1. Благонравін М. Висновок технопарків з юрського періоду / М. Благонравін, О. Рубан // Експерт – Україна. – 2006. – № 9. – С. 39-43.

2. Великий Ю.В. Вплив венчурного підприємництва на інноваційну діяльність/Ю.В. Великий // Економіка. Фінанси. Право. – 2010. – № 5. – С. 9-12.

3. Вишневський В. Чому Україна – не інноваційна держава / В. Вишневський, В. Дементьєв // Тижневик 2000 – Держава – Влада. – 2009. – № 33. – С.47-52.

4. Огляд міжнародного досвіду інноваційного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.strf.ru/material.aspxCatalogId=223&d>
5. Розвиток інновацій в США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.webeconomy.ru/index.phppage=cat&newsid=1107&type=news>
6. Татаринів В. В. Динаміка розвитку малого виробничого підприємництва в Україні / В.В. Татаринів // Економіка і регіон. – 2006. – № 3. – С. 31-36.
7. Фінансування інноваційної діяльності в Японії. Роль держави у розвитку НДДКР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.u-fin.com.ua/analit_mat/drn/121.htm
8. Фінансування інноваційної діяльності за кордоном [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://victorstellar.com/innovatsionniy-menedzhment/finansirovanie-innovatsionnoy-deyatelnosti-za-rubezhom.html>
9. Французька Республіка – національна інноваційна система [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gmi-countries.ru/europa/france/france-nis.html>
10. Харін А.А. Сучасний стан фінансового забезпечення інноваційного і науково-технічного сектора в Російській Федерації / А.А. Харін, В.А. Горюнов // Сучасний стан і перспективи розвитку економіки Росії: збірник матеріалів науково-практичної конференції. – Пенза. – 2009. – С. 39-41.

Анотація. В статті розглянуто та узагальнено підходи до вирішення завдань інноваційного розвитку провідних країн світу. На основі досвіду розвинутих країн та вивчення ситуації на українському ринку інновацій визначено головні проблеми, які стримують розвиток інновацій в Україні. Дано рекомендації щодо їх вирішення.

Ключові слова: інновація, інноваційний процес, попит на інновації, мале виробниче підприємство.

Аннотация. В статье рассмотрены и обобщены подходы в решении задач инновационного развития ведущих стран мира. На основе опыта развитых стран и изучения ситуации на украинском рынке инноваций определены главные проблемы, сдерживающие развитие инноваций в Украине. Даны ре-

комендации по их разрешению.

Ключевые слова: инновация, инновационный процесс, спрос на инновации, малое производственное предпринимательство.

Abstract. The approaches in solving the problems of innovative development of the leading countries of the world are reviewed and summarized in the article. The main problems, hampering the development of the innovations in Ukraine are identified. This is made on base of the experience of the developed countries and study of the situation on the Ukrainian market of the innovations. The recommendations for their resolution are given.

Key words: innovation, innovation process, innovation demand, small industry entrepreneurship.